

BANKERLİKTE MESLEK AHLAKINA İLİŞKİN BÜLENT ARABACIOĞLU'NUN ELEŞTİREL YAKLAŞIMI

Uğur KESKİN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, karikatürist Bülent Arabacıoğlu'nun eserlerinde işlemiş olduğu meslek ahlakı konusunu ele almaktır. Çizerin bu konudaki bakış açısını ortaya koyabilmek için ise yayınlamış olduğu karikatürler ve çizgi diziler incelenmiştir. Arabacıoğlu, Banker isimli çizgi dizisinde meslek ahlakı genel konusunu, özel olarak ise bankerlik mesleğini yürütenlerin etik anlayışlarını ele almıştır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada, Banker çizgi dizisi kapsamında içerik incelemesi yürütülmüştür. Arabacıoğlu bu çizgi dizide, bankerlik mesleğine ilişkin özgün bakış açısını çizimlerine yansıtmıştır. Çizimlere yansıyan söz konusu aktarımlar, aynı zamanda 1980'li yıllarda toplum genelinde bankerlik mesleğe yönelik dile getirilen olumsuz yaklaşımları da önemli ölçüde aksettirmektedir. Sonuç olarak Banker çizgi dizisi, meslek ahlakına sahip olunmayan her türlü iş yapma sürecinde, çizgi dizide ele alınan türden olumsuzlukların yaşanabileceğini vurgulamakta ve okuyucuyu bu anlamda dikkatli davranmaya davet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Meslek Ahlakı, Bankerlik, Bülent Arabacıoğlu, Mizah.

The Critical Approach of Bülent Arabacıoğlu's Vocational Ethics in Brokerage

Abstract

The aim of this study is to examine the issue of professional ethics in which the cartoonist Bülent Arabacıoğlu's work is carried out. In order to be able to reveal the point of view of this issue, the cartoons that were published have been examined. Arabacıoğlu has dealt with the ethics of professional ethics, especially those who have a banking profession in his cartoons. In this study, which adopts the qualitative research methodology, a content review was carried out within the context of the Banker cartoons. Arabacıoğlu reflected his original view of the banking profession in this drawings. hese transfers, reflected in the drawings, also considerably reflect the negative attitudes towards the banking profession throughout the society in the 1980s. As a result, Banker cartoons emphasize that there may be some kind of negativity in caricatures in all kinds of business processes that do not have professional ethics and invite the reader to be careful in this sense.

Keywords: Ethics, Vocational Ethics, Brokerage, Bülent Arabacıoğlu, Humor.

1 Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ugurkeskin@anadolu.edu.tr

Giriş

Kapsayıcı ve kuşatıcı bir olgu olarak ahlak, yaşamsal ve kuramsal bütün alanlara girebilecek bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Ahlakın bir alt alanı olarak meslek ahlakı konusu ise meslek erbabı olan her bireyi ilgilendirdiği kadar, söz konusu meslek alanının doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği tüm bireyleri ilgilendirmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde meslek ahlakının, gündelik yaşamın tüm yönleri ile ilişkili yönlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Yürütülen faaliyetlerin niteliğine bağlı olarak her bir meslek grubunun, toplumsal etki düzeyi farklılık göstermektedir. Bazı meslekler, görece olarak çok daha sınırlı bir toplumsal kesimi etkilerken, diğer bazı meslekler ise çok daha geniş toplumsal kesim üzerinde etkili olabilmektedir.

Finansal kuruluşların, toplum geneli üzerinde kapsamlı bir etkisinin olduğu, bilinen bir gerçekliktir. Söz konusu etki, finansal bir kuruluş/müessese olarak bankerlik için de geçerlilik taşımaktadır. Özellikle 1970'li yılların sonlarından itibaren Türkiye'nin gündemine gelmiş olan bankerlik faaliyetleri, çeşitli ekonomik çalkantıları ve birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu yıllarda Türkiye'de faaliyette bulunan bankerlik kurumlarının kapanarak piyasadan çekilmesi ise hem bireylere hem de toplum geneline ağır bir maddi bedel olarak yansımıştır. Bu bedel sadece maddiyat ile sınırlı kalmamış, genel anlamda finansal sisteme, özelde ise bankerlik mesleğine yönelik güven kaybına neden olması yönüyle, manevi/düşünsel anlamda da olumsuzluklara kaynaklık etmiştir. Bu dönemde insanlar, bankerlik mesleğini yürüten kişilerin hem genel anlamda ahlakını hem de meslek ahlakını sorgulamaya başlamışlardır. Tolum genelinde oluşan bu hava, elbette ki ülkenin yazılı medyasına da yansımıştır. Yazılı medyanın önemli bir parçası olarak mizah basınında da bu konu sıklıkla işlenen bir tema hâline gelmiştir. Bu dönemde karikatüristler tarafından kaleme alınan çizimler genellikle münferit olmanın ötesine geçememiştir. Buna karşılık karikatürist Arabacıoğlu, *Banker* adlı dizisinde hatırı sayılır miktarda (toplamda 702 adet) çizime yer vererek, söz konusu toplumsal olgu üzerinde kapsamlı bir şekilde durmuştur.

Bu makalede, finansal kuruluşlar arasında yer alan "bankerlik" özelinde bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Arabacıoğlu'nun meslek yaşamı süresince kaleme aldığı karikatürler üzerinde ayrıntılı incelemeler yürütülmüştür. Yürütülen incelemelerde Arabacıoğlu'nun, *Banker* adlı çizgi dizisinde belirgin bir tema olarak bankerliğin meslek ahlakı konusunu ön plana çıkardığı belirlenmiştir. Söz konusu tespitten yola çıkılarak, bu makalenin teorik arka planı meslek ahlakı konusuna dayandırılmıştır. Teorik arka plan, aşağıdaki alt başlıklardaki anlatımlarda ele alındıktan sonra, Arabacıoğlu'nun meslek etiği konusuna ilişkin eleştirel yaklaşımları, *Banker* çizgi dizisi kapsamında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Literatür Özeti

Bu makalede öncelikle meslek ahlakının, literatürde yer aldığı biçimine ilişkin özet bilgilere yer verilmiştir. Makale, meslek ahlakının kuramsal boyutundan ziyade, yaşamsal yönünü ele almayı amaçladığı için meslek ahlakının kavramsal ve kuramsal yönünü kısaca açıklayan literatür özetinin ardından, meslek ahlakına yönelik olarak Arabacıoğlu tarafından ortaya konulmuş olan hususlar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Genel Olarak Ahlak Kavramı

Ahlak, genel anlamda mutlak olarak iyi olduğu düşünülen veya belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış bütünüdür (Cevizci, 2000, s. 17). Ahlak, çağlar boyunca insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemede ve bu ilişkileri toplumsal normlar hâline getirmede önemli bir dayanak noktası olmuştur. En genel ifadesiyle iyiyi ve kötüyü belirlemeye yönelmiş olan ahlak, büyük-küçük bütün insan topluluklarının eğilim, inanış töre ve geleneklerine bağlı olarak var olmuştur (Bayrak, 2001, s. 1). Tarih boyunca insan toplumlarında ortaya çıkan genel geçer değerler ve ahlaki prensipler, uyulması gereken birer dayanak teşkil ederek bir bakıma insanlara önemli bir rahatlık sağlamıştır (Frankl, 2014, s. 86).

Milattan önce beşinci yüzyılda Sofistler, insan ve toplum sorunlarına yönelmeyi, felsefenin asıl araştırma konusu olarak kabul etmişlerdir. Bu yöneliş, ahlak felsefesinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sofistlerin içinde yetişen Sokrates ve sırasıyla Platon ile Aristoteles İlk Çağda ahlakı/etiği bir bilgi alanı olarak yüksek bir gelişme noktasına taşımışlardır (Kuçuradi ve Taşdelen, 2015, s. 47). Sokrates'ten günümüze yazılı bir eser ulaşmamış olmasına karşılık, öğrencisi Platon ve Aristoteles, eserlerinde ahlak konusunu sıklıkla ele almışlardır. Platon, belirli bir eserini ahlak konusuna ithaf etmemesine karşılık, ahlaka (özellikle de meslek ahlakına) ilişkin görüşlerini keleme almıştır (Bkz. Platon, 2010, s. 128; Platon, 2011, s. 70-71). Aristoteles ise *Nikomakhos'a Etik*, *Eudemos'a Etik* ve *Magna Moralia* adlı eserlerini doğrudan doğruya ahlak felsefesi alanına yönelik olarak kaleme almıştır. "Tüm sanatların, araştırmaların, eylemlerin ve tercihlerin amacı iyiye ulaşmaktır" (Aristoteles, 2017a, s. 21) sözleriyle başlayan Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* adlı eseri, ahlak alanındaki birincil kaynak eserler arasında öncül bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Aristoteles'e göre eğer bir yüce varsa, bu iyi insandır. İnsanların ise hedef olarak iyinin de ötesinde mükemmel davranışlar sergilemeye yönelmesi gerekmektedir (Hammerton ve Mee, 2008, s. 8-9).

Sokrates ile yaklaşık aynı dönemlerde fakat çok uzak coğrafyada yaşamış olan Konfüçyüs da bireylerin yaşamlarında takip etmelerini istediği çok sayıda kural ortaya koymuş ve bunu bir öğretiyi olarak geliştirmiştir. Gerçek hayatta bu ilke ve kurallar çerçevesinde yaşayan çok sayıda insan bulunmaktadır. Bu insan-

ların (Konfüçyüs'ün öğretileri doğrultusunda yaşamına yön veren insanların) varlığı ise ahlaki kuralları, yaşamsal yönünü gösteren çok sayıdaki örnekten birini teşkil etmektedir. Immanuel Kant ise ahlaki sistemi, ilkeler ve haklar çerçevesine dayandıran düşünür olarak ön plana çıkmaktadır (Ay, 2003, s. 62). Kant'a göre ahlak, sadece ne yapıldığıyla değil, onun neden yapıldığıyla da ilişkilidir. Doğru davranışta bulunanlar, bu davranışı sırf hissettiklerine dayanarak yapmamaktadırlar. Dolayısıyla kararların, akla (kişinin nasıl hissettiğinden bağımsız olarak, onun ödevinin ne olduğunu söyleyen) dayandırılması gerekmektedir (Warburton, 2017, s. 175-176).

Belirli bir davranış düzeni olarak ifade edildiğinde ahlakın, toplumsal yaşamın sürdürülmesi anlamındaki zarureti de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Zira insanlar tarafından oluşturulan düzen iyi ya da doğru olabileceği gibi kötü veya yanlış da olabilmektedir. Gerçekleştirilen eylemler ve verilen kararları iyi ya da kötü diye nitelendirebilmek için bu eylem ve kararların sonuçlarını da değerlendirmek gerekmektedir. İnsan, toplumsal bir varlık olduğu için, eylemleri ve seçimleri de toplumu etkilemektedir. Dolayısıyla insanın, kendisi ve toplum için iyi olan eylemleri gerçekleştirme ve kötü olandan uzak durmayı hayatının geneline yayması, bir diğer deyişle ahlaklı olması gerekmektedir (Altunoğlu ve Keskin, 2016, s. 199).

Yukarıdaki anlatımlardan da anlaşılabilirliği üzere, bazı düşünür veya yazarlar nedensellik üzerinde dururken diğer bazıları ise sonuçsallık üzerinde durabilmektedirler. Ayrım sadece bunula da sınırlı kalmamaktadır. Literatürde, haklar teorisi (ödev ahlaki anlayışı), adalet yaklaşımı, hedonist yaklaşım gibi ayrımlar üzerinden ayrıntılı anlatımların yapılmakta olduğu görülmektedir. Bu makalenin hacmi ve kapsamı göz önünde bulundurularak, bu türden ayrıntılı anlatımlara gidilmeyip, literatürün "özeti"ne sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Ahlak ve etik kavramları arasında zaman zaman gündeme gelen tartışmalara da kısaca değinmek gerekmektedir. Etik kelimesi daha ziyade belirli ahlak değerlerinden veya ilkelerinden oluşan sistemler ya da kuramlar için kullanılmaktadır (Altan, 2011, s. 24). Bir diğer deyişle etik, ahlak alanında uygulamalı olarak yürütülen çalışmalarda daha sıklıkla kullanılan, kuramsal/bilimsel yönü daha ön plana çıkmaktadır. Ahlak kavramı ise daha kuşatıcı ve çerçeve bir kavram olarak belirginleşmektedir. Bu makale özelinde değerlendirildiğinde ise, makalenin kuramsal/bilimsel yönü olması bakımından "etik" kavramının tercih edilmesi gibi bir gerekliliğin olduğu kanaati gündeme gelmektedir. Oysa bu makalede, ahlak ve etik kavramların, dilbilimsel köken veya gündelik yaşamdaki kullanım farklılıklardan kaynaklanan felsefi/bilimsel/toplumsal ayrımının neden olduğu ayrımlardan yola çıkarak özel bir tercihte bulunulmamıştır. Bunun yerine, her iki kavramın da eşdeğer olduğu ön kabulünde bulunularak, salt kavram birliği sağlamak adına zorlama bir tercih yapmaktan kaçınılmıştır.

Ahlak, iyiye ulaşma anlamında belirgin bir ideali temsil etmekte, bu yönüyle de normatif bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Bu nedenle ahlaki yaklaşımlar çoğunlukla, hedeflenen ideale ulaşmanın ne şekilde gerçekleşebileceğini izah etme girişimleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Belirlenen ahlaki ideale ulaşma niteliği açısından bakıldığında; ahlak kavramından, meslek ahlakı kavramına geçmek çok daha kolaylaşmaktadır.

Meslek Ahlakı

Meslek denildiğinde akla ilk olarak geleneksel meslek dalları gelmektedir. Özellikle son yıllarda belirli iş grupları da meslek kapsamında değerlendirilmeye başlamıştır. Bir işin meslek sayılabilmesi için belirli koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar aşağıda kısaca ifade edilmiştir (Arslan, 2001, s. 74):

- ❖ Mesleklerin entelektüel bir boyutu bulunmaktadır. Belli bir eğitim ve ihtisaslaşmayı gerektirmektedir.
- ❖ Meslekler, mensuplarından fedakârca davranışlar beklemektedir. Bir mesleğin mensuplarının amacı, öncelikle kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet etmektir. Başkalarına ve topluma hizmet etmek, meslek olmanın esasını teşkil etmektedir.

Bir mesleğin toplumdaki sağladığı avantajlarla, toplumun o meslekten sağladığı avantajlar, meslek ile toplum arasında bir tür sosyal sözleşmenin varlığına işaret etmektedir. İşte bu sözleşme, belli bir meslek ile toplum arasındaki ilişkilerde ahlaki bir altyapı oluşturmakta ve meslek sahiplerinin topluma karşı özel bir ahlaki sorumlulukları olduğunu göstermektedir (Arslan, 2001, s. 75).

Meslek ahlakı/etiği konusunda bilimsel anlamda en eski ve kapsamlı çalışma Durkheim tarafından gerçekleştirilmiştir. Durkheim, bütün sosyal faaliyetlerin kendine mahsus bir ahlaki disipline ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir (Durkheim, 1986, s. 22). İnsanların çeşitli meslekleri uygularken uymak durumunda oldukları davranış kuralları (Tutar, 2013, s. 381-382) olarak tanımlanan meslek ahlakı, mesleği icra edenler tarafından oluşturularak korunan bir yapılanmayı ifade etmektedir. Bu yapılanma içerisinde yetersiz ve ilkesiz üyeler meslekten dışlanmakta, meslek içi rekabet düzenlenmekte ve hizmet ideallerini korunmaya çalışılmaktadır (Pehlivan, 1998: 5). Benzer bir yaklaşıma göre meslek ahlakı, mesleki bir grubun resmi ya da resmi olmayan yaptırımlarla desteklenen kuralları olarak doğrudan doğruya mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak ifade edilmektedir (Güney, 2004, s. 167).

En temel ifadesiyle meslek ahlakı, mesleki alanlardaki doğru ve yanlış davranışlar olarak ifade edilebilmektedir. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi ayrımlar doğrultusunda biçimlenen meslek ahlakı, kendine özgü "yapacaksın/yapmayacaksın"lardan oluşan bir dizge olarak meslek çalışanlarının karşısına çıkmaktadır (Keskin, 2017, s. 658). Meslek sahipleri, mesleklerini etkin bir şekilde

icra ettikleri ölçüde kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ettiklerini ve kamu yararına çalıştıklarını düşünmektedirler. Bu düşünce, meslek ahlakının temelini teşkil etmektedir. Mesleğin ifası sonucunda gündeme gelen maaş, gelir, güç, statü gibi kişisel faydalar ise bu temel görüşte ikinci planda düşünülmektedir (Torlak ve Dalyan, 2014, s. 50). Genel anlamda meslek ahlakını besleyen kaynaklar şu şekilde sıralanabilmektedir (Zaim, 2012, s. 56):

- ❖ Evrensel değer hükümleri,
- ❖ Toplumların değer hükümleri,
- ❖ Dini değer hükümleri,
- ❖ Hukuki kurallar,
- ❖ İş hayatının değerleri,
- ❖ Kurumun değer hükümleri ve kültürü,
- ❖ Kişisel değer hükümleri.

Yukarıdaki anlatımda da görüldüğü üzere meslek ahlakına yönelik olarak ortaya konulan görüşler en genel kapsam olarak evrensel değer hükümlerinden başlamakta ve kişisel değer hükümlerine kadar özelleştirilmektedir. Bu makalede, meslek ahlakına yönelik olarak Arabacıoğlu'nun kişisel bakış açısı özelinde çalışılmış olmasına karşın, çizer tarafından ortaya konulan meslek ahlakı anlayışı, hem iş yapma biçimi olarak söz konusu meslek özelinde hem de en geniş kapsamıyla evrensel anlamdaki temel insanlık değerlerine dayandırılmıştır.

Bülent Arabacıoğlu Hakkında Genel Bilgiler

1950 yılında Eskişehir'de dünyaya gelen Arabacıoğlu, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını bu şehirde geçirmiştir (Öztürk, 2012, s. 1573). Harita mühendisliğinden mezun olmasına karşın, yurtdışına karikatür pazarlayan bir ajansa girerek profesyonel çizgi hayatına başlamıştır. Çeşitli gazete ve mizah dergilerinde hem karikatürist hem de grafiker olarak çalışmıştır (Baş, 2006, s. 100). Mizah dünyasına kazandırdığı "Tipitip" adlı çizgi tipinin halk tarafından çok beğenilmesi nedeniyle çalışmakta olduğu Çarşaf mizah dergisinden ayrılarak televizyon ve sinemada kullanılmak üzere Tipitip'in çizgi filmlerini üretmek için atölye kurmuştur. 1980 yılından itibaren ise *Gırgır* mizah dergisine girerek "En Kahraman Rıdvan" çizgi karakterini çizmeye başlamıştır (Topyıldız, 1996, s. 31).

Mizah duygusu geliştirme ve olayları mizahi bir ışık altında görme çabası, yaşama sanatında ustalaşılırken öğrenilen bir yönelimdir (Frankl, 2018, s. 59). Mizahın, insan yapısındaki diğer her şeyden çok, birkaç saniyeliliğine de olsa olumsuzlukların aşılmasını sağlayabildiği bilinmektedir (Frankl, 2018, s. 58). İşte bu yönleriyle mizah, bireysel veya toplumsal düzeyde yaşanan her türlü olumsuzluk karşısında kısa süreliğine de olsa, Frankl'ın (2018, s. 58) deyişiyle, "insanın

kendini koruma savaşında ruhun kullandığı bir silaha" dönüşebilmektedir. Aksi takdirde, karşılaşılan olumsuzlukların üstesinden gelmenin çok daha zor olduğu bir dünyada yaşamak söz konusu olabilmektedir. Mizahi anlatımların insanlar tarafından beğeniyle takip edilmesinin olası nedenlerinden birini de mizahın doğasında var olan söz konusu olgu teşkil etmektedir. 1992 yılında yapılan araştırmada Arabacıoğlu, Türkiye'deki mizah okurlarının en beğendiği 13 karikatürist arasında gösterilmiştir (Özer, 1992, s. 174). Arabacıoğlu'nun eserleri, Türkiye'deki zekice ve eleştirel unsurlar içeren ender çizgi kahramanlık anlatıları arasında gösterilmektedir (Asutay ve Akol, 2013, s. 1467).

Arabacıoğlu, çizerlik hayatı sürecinde çizmiş olduğu karikatür dizilerini 2011 yılından itibaren kitap hâline getirerek yayınlamaya başlamıştır. 2018 yılı itibariyle Arabacıoğlu'nun toplam 10 adet tek yazarlı/çizerli kitabı yayınlanmıştır. Suavi Süalp ile ortak yazarlığını yapmış olduğu *Gündüz İnsan Gece Hırt* adlı kitabı ile birlikte, bu çalışmanın yürütüldüğü 2018 yılı itibariyle toplam 11 adet kitabı yayınlanmış bulunmaktadır.

Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Karikatürist Arabacıoğlu, uzun yıllar süresince yapmış olduğu çizimlerde pek çok değişik konuyu ele almıştır. Bu makalede, Arabacıoğlu'nun eserleri içinde meslek ahlakı özelinde yapmış olduğu çizimler üzerine odaklanılmıştır. Arabacıoğlu'nun, münferit birçok karikatüründe meslek ahlakını ele alış olması olası görünmektedir. Buna karşın bu makalede, Arabacıoğlu'nun 1980'li yılların başında kaleme almış olduğu ve yaklaşık bir yıl boyunca *Gırgır* dergisinde tam sayfa olarak yer verilen *Banker* adlı çizgi dizisi özelinde inceleme gerçekleştirilmiştir. Makalede, nitel analiz yöntemi benimsenmiş olup, 1980'li yıllarda haftalık süreli yayın şeklinde yayınlanmış olan arşiv niteliğindeki *Banker* çizgi dizisinin kitaplaştırılan materyali kapsamında içerik incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Arabacıoğlu'na ait diğer çizgi dizileri, kitapları veya ürettiği diğer görsel materyal, bu çalışmanın makalenin inceleme kapsamının dışında tutulmuştur. Söz konusu hariç tutma, aynı zamanda bu makalenin sınırlılıklarını da ifade etmektedir. Bu sınırlılığa rağmen, Arabacıoğlu'nun söz konusu uzun soluklu çizgi dizisinde meslek ahlakına, özel olarak ise bankerlik mesleğinin meslek ahlakına ilişkin yeterli ölçüde veriye ulaşıldığı için, arzu edilen veri doygunluğu da elde edilebilmiştir.

Bu çalışmada, Arabacıoğlu'nun kitaplarındaki karikatürlerin bütün bağlamının (karikatür karesindeki görsel unsurlar ve ayrıntılar) okuyucuya aktarılabilmesi mümkün olamamaktadır. Aktarıma dayalı bu tür çalışmalarda, görsel bir materyaldeki yer alan çok sayıdaki unsurdan sadece yazıların aktarılması veya betimsel analizler yapılması, kendine has birtakım ilave sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Zira görsel bir unsur olan karikatürün, yazı aracılığıyla aktarılarak açıklanmaya çalışılması, görsel sanatların sahip bulunduğu üstünlüklerin

belirli ölçülerde kaybedilmesi sonucunu beraberinde getirebilmektedir (Keskin, 2016, s. 5539).

Özü itibarıyla *Banker çizgi dizisi*, bu meslekte ahlaki anlamda yaşanan olumsuzlukları okuyucusunun gözlerinin önüne sermeye adanmış bir izlenim uyandırmakta ve bu amacı gerçekleştirmeye yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Böylesi bir anlayış, çizgi dizide yer verilen meslek ahlakına uygun olmayan her bir davranışın ayrı ayrı betimlenmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu gereklilik ise mikroanalitik bir çalışma olan bu makalenin yazım hacmini aşmaktadır. Dolayısıyla aşağıdaki alt başlıkta, Bülent Arabacıoğlu'nun bankerlik mesleğindeki ahlaki olumsuzluklara yönelik olarak yapmış olduğu başlıca saptamalara yer vermekle yetinilmiş, meslek ahlakı/etiği unsurun ön plana çıkarıldığı her bir çizim karesi özelinde ayrı ayrı betimleme veya anlatımlara başvurulmamıştır.

Analiz: Bülent Arabacıoğlu'nun Meslek Ahlakı Konusuna İlişkin Eleştirel Yaklaşımlarının *Banker Çizgi Dizisi* Kapsamında Değerlendirilmesi

Banker çizgi dizisi, 1980'li yılların başında *Gırgır* mizah dergisinde tam sayfa çizgi macera bandı olarak yaklaşık bir yıl süreyle yayınlanmıştır. Arabacıoğlu tarafından 2011 yılında kitap hâline getirilen bu dizide, toplam 702 adet karikatür karesi yer almaktadır. Bu çizgi dizide genel olarak 1980'li yılların başında Türkiye genelinde yazılı basında ve insanların gündeminde geniş yankılar uyandırmış olan bankerlik mesleği ele alınmaktadır. Dizide çoğunlukla Türkiye finans sektörüne yeni bir aktör olarak girmiş bulunan bankerlik mesleğinin olumsuz yönleri vurgulanmakta ve meslek etiğine yönelik eleştiriler yapılmaktadır. Türkiye'deki bankerlik faaliyetlerinin ülke gündemini meşgul ettiği söz konusu dönemde bu mesleğe yönelik özellikle yazılı medyada birçok anlatım yapılmış, yazılı basının bir parçası olan mizah dergilerinde de benzer şekilde çok sayıda anlatım gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık Arabacıoğlu, dönemin bu popüler konusunu bir veya birkaç karelik çizimleriyle değil, aylarca süren bir çizgi dizi kapsamında ele almıştır. Söz konusu nitelik ise *Banker çizgi dizisini*, Türk mizah literatürü içinde özgün bir konuma taşıması ve incelemeye değer kılması bakımından ön plana çıkan bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki anlatımlarda, karikatür karelerinden yapılan aktarmalarda büyük harfler kullanılmıştır. Büyük harf kullanımı özellikle sosyal medya gibi ortamlarda bağırma veya küfür olarak nitelendirilebilmektedir. Bu makaledeki aktarımlarda, sosyal medya ve benzeri ortamlardakine benzer bir durum söz konusu olmamaktadır. Karikatür çizimlerindeki yazılı ifadelerde çoğunlukla büyük harfler tercih edilmekte olduğu için Arabacıoğlu da çizimlerinde bu yönde bir tercih kullanmıştır. Aslına uygun aktarım yapabilme amacıyla ve başka herhangi bir

amaç gözetilmeksizin aşağıdaki anlatımlarda bilinçli bir tercih olarak büyük harf kullanılmıştır.

Arabacıoğlu'nun *Banker* çizgi dizisi, iş dünyasının büyük patronları olarak be-timlenen Hüsnü Bey ile Efrayim Bey çizgi karakterlerinin "Kaliteli Adamlar Kulü-bü" adlı bir mekândaki buluşmalarıyla başlamaktadır. Patronlar, kurulan kumar masasında poker oynamakta, bir yandan da ülke gündemi hakkında konuşmak-tadırlar. Efrayim Bey, şu cümlelerle söze başlamaktadır (Arabacıoğlu, 2011, s. 9):

EFRAYİM BEY: PİYASADAKİ BU PARA DARLIĞI SÜRERSE HEPİMİZ TOPU ATARIZ... ÜSTELİK ŞU SIRA İŞÇİ FİLAN DA ATAMADIĞIMIZ İÇİN MASRAFLARI AZALTAMIYORUZ!.. ORTAK OLUP Bİ BANKERLİK ŞİRKETİ KURALIM... BÖYLECE HALKIN ELİNDEKİ ÖLÜ PARAYI ÇEKİP ŞAKIR ŞA-KIR KULLANIRIZ!..

Efrayim Bey'in bu sözlerine Hüsnü Bey şu şekilde karşılık vermekte ve ko-nuşmalar aşağıdaki gibi devam etmektedir (Arabacıoğlu, 2011, s. 9):

HÜSNÜ BEY: İYİ HOŞ DA BANKERLERİN GÖÇMEN KUŞLAR GİBİ TÜY-DÜĞÜ BU DEVİRDE, KİM BİZE PARA YATIRIR?..

EFRAYİM BEY: MERAK ETME ONU DA DÜŞÜNDÜK ELBET!.. MİLLETİN ÇOK İYİ TANIYIP SEVDİĞİ BİRİNİ ŞİRKETİN BAŞINA GETRİDİK Mİ PARA-LAR OLUK GİBİ AKAR... FAKAT KİMİ SEÇECEĞİMİZİ BULAMADIK...

HÜSNÜ BEY: BANKER FİKRİ GÜZEL AMA İŞİMİZE YARAR ADAMI BU-LANA KADAR BEKLEMELİYİZ!..

Yukarıdaki en son ifadenin hemen ardından gelen 16 adet karede ise kendi hâlinde sokakta yürümekte olan En Kahraman Rıdvan, bir dizi tesadüf sonrasın-da iki çocuğun hayatını kurtarmakta ve ertesi gün çıkan gazetelere manşet olmak-tadır (Arabacıoğlu, 2011, s. 10).

Durumu gazetelerden öğrenen Efrayim Bey'in aklına bir fikir gelmekte ve Hüsnü Bey'i telefonla arayarak bu fikrini onunla paylaşmaktadır. Telefon görüş-mesinde aşağıdaki diyalog gerçekleşmektedir (Arabacıoğlu, 2011, s. 11):

EFRAYİM BEY: GAZETEYİ OKUMUŞSUNDUR.. AKLIMA HARİKA BİR FİKİR GELMİŞTİR!..

HÜSNÜ BEY: HAA.. ÇAKTIM DALGAYI.. FAKAT HEMEN KARAR VER-MEYELİM. UYANIK ÇIKIP BİZE MADİK ATMASIN..

EFRAYİM BEY: MERAĞLANMA... İKİ ADAMIM BİRAZDAN ONU BURAYA GETİRECEKLER.

Art niyetli olan Efrayim Bey'in adamları (fedaileri), Rıdvan'ı alarak (alıkoyarak) Efrayim Bey'in yanına götürme işine koyulmaktadırlar. Uzak bir gecekondu mahallesinde yaşamakta olan Rıdvan'ı Efrayim Bey'in yanına gitmeye razı ede-

bilmek için onu şu sözlerle ikna etmektedirler (Arabacıoğlu, 2011, s. 12): “BİZ EFRAYİM BEYEFENDİNİN ADAMLARIYIZ.. KENDİSİ SİZİ TEBRİK ETMEK İSTİYOR... PATRONUM SİZİN GİBİ MERT, CESUR, İYİ YÜREKLİ İNSANLARIN HAYRANIDIR..”

Efrayim Bey’in adamları, Rıdvan’ı, patronlarının lüks arabasına alıp hareket ettiklerinde onu daha yakından tanıma olanağı bulmaktadırlar. Efrayim Bey’in adamları, yolculuk süresince Rıdvan ile aralarında geçen konuşmalar sonrasında onun hakkında belirli bir kanaat edinmektedirler. Rıdvan’ı patronlarına takdim ederken, edindikleri kanaati, Efrayim Bey’e şu sözlerle fısıldamaktadırlar (Arabacıoğlu, 2011, s. 13): “KENDİNİ KAHRAMAN FİLAN SANAN SIFIR NUMARA ALIĞIN TEKİ...” Efrayim Bey ise “ZATEN ANLAMİŞTİM” sözleriyle karşılık vermektedir.

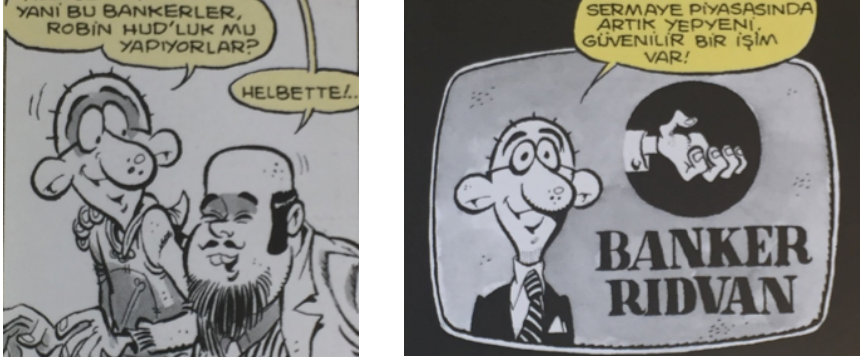
Rıdvan’ı sadece Efrayim Bey değil, diğer büyük patronlar da birlikte karşılamaktadır. Rıdvan’ı yapmacık bir olumlu tavırla karşılayarak onu en iyi şekilde ağırlayan Efrayim Bey ve diğer patronlar, Rıdvan’ın saflığından ve dürüstlüğünden faydalanmaya karar vermektedirler (Arabacıoğlu, 2011, s. 14). Medya gücü de elinde bulunan patronlar, Rıdvan’ı insanlara yardım ettiği görüntüsü verdikleri bir dizi düzmece gazete (hissedarı oldukları gazetelere) haberine konu etmeye karar vermektedirler. Bu sayede Rıdvan’ın toplum içindeki mevcut popüleritesinin ve güvenilirliğinin artmasını sağlamak suretiyle onu halkın sevgilisi konumuna getirmeyi amaçlamakta, kısa bir süre içinde bu amaca büyük ölçüde ulaşmaktadırlar (Arabacıoğlu, 2011, s. 15).

Resim 1. Rıdvan’ın düzmece haberlerle popüler yapılma sürecini betimleyen çizim kareleri (Arabacıoğlu, 2011, s. 15)

Rıdvan’ın halk nezdinde oluşmuş bulunan olumlu imajından yararlanmak isteyen patronlar onu banker yapmak istemektedirler. Rıdvan ise kendisinin banker yapılmak istenmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Rıdvan’ın söz konusu karşı çıkışı, bankerlik mesleğini sıradan bir iş olarak algılamasına dayanmaktadır. Kişisel dünyasında, kendisinin bir kahraman olduğu yanılısamasıyla yaşayan Rıdvan,

bankerlik gibi masa başı bir işi, kahraman bir kişilik olarak gördüğü kendisine yakıştıramamaktadır (Arabacıoğlu, 2011, s. 18). Patronlar, Rıdvan'ı ikna edebilmek için onun suyuna gidecek şekilde bir aldatma yoluna başvurumaktadırlar. Bankerlik mesleğinin bir nevi zenginden alıp fakire dağıtan Robin Hood davranışı olduğunu söyleyen patronlar, Rıdvan'ın temiz duygularını bu şekilde istismar etmeye başlamaktadırlar (Arabacıoğlu, 2011, s. 19).

Resim 2. Rıdvan'ın, patronlar tarafından banker olmaya ikna edilme sürecini betimleyen çizim kareleri (Arabacıoğlu, 2011, s. 19, s. 23)

Efrayim Bey ve adamları, Rıdvan'ın bankerlik yaparak kısa sürede topladığı paraları, diğer patronlardan habersiz bir şekilde çalarak ortadan kaybolmaktadır (Arabacıoğlu, 2011: 25). Efrayim Bey, paraları kasadan çalmaya yardım eden kendi adamlarına, çalma girişimi öncesinde anlaşmış oldukları parayı ödememekte (Arabacıoğlu, 2011, s. 31) ve tanınmamak için kılık değiştirerek çalınan paraları harcamaya başlamaktadır.

Efrayim Bey'in bu şekilde ortadan kaybolması sonrasında hem Rıdvan hem de diğer büyük patronlar, Efrayim Bey'i aramaya başlamaktadırlar. Robin Hood'luk yapamayacağı için çok öfkelenen ve iz sürmeye başlayan Rıdvan, çeşitli tesadüflerin de yardımıyla Efrayim Bey'i diğer patronlardan önce bulmaktadır. Rıdvan, Efrayim Bey'den paraları geri almakta fakat para çantaları kaza eseri açılmakta, paralar etrafa saçılarak uçuşmakta, çizgi dizi de bu şekilde sonlanmaktadır (Arabacıoğlu, 2011, s. 58).

Sonuç ve Tartışma

Banker çizgi dizisinde Rıdvan karakteri, kendisine yöneltilen çeşitli hilelerin de etkisiyle Robin Hood'luga soyunmaktadır. Rıdvan, kötülerle (bu çizgi dizide meslek ahlakına uygun davranmayanlarla) mücadele etme kararlılığı bakımından ise Cervantes'in (2012) ünlü roman kahramanı Don Kişot ile benzer özellikler ortaya

koymaktadır. Kahramanlara özgü ahlaki düsturları kendisinde gördüğü yanlısamasına kapılan Rıdvan çizgi kahramanı, kendi bireysel “iyi” anlayışının peşinden koşarken bazen Robin Hood’luğu bazen de Don Kişotluğu benimseyebilmektedir. Bilindiği üzere Robin Hood da Don Kişot da kendine özgü öznel ahlak anlayışlarına sahip bulunmaktadırlar, fakat bu anlayışlar, sadece kendi yapıları içinde kalarak toplumsal ahlaka yansıyamamaktadır. Kendi öznel amaçlarının peşinden giden Rıdvan da belirli bir sınırın ötesini kat edememekte, ahlak dışı davrananlar karşısında Don Kişotluk yapmaktan öteye geçememektedir. Her şeye rağmen Rıdvan karakteri, gündelik yaşamda ve meslek yaşamında sahip olunması gereken özellikleri hiciv yoluyla da olsa okuyucusuna ulaştırmayı hedeflemektedir.

Banker çizgi dizisi, ilk karesinden itibaren özellikle 1980’li yılların başında Türkiye finans sektöründe önemli bir aktör olarak ortaya çıkan bankerlik mesleğini yapan bireylerin meslek ahlakını hicveden bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Bu karelerde, iş dünyasının büyük patronları olarak betimlenen çizgi karakterler, “Kaliteli Adamlar Kulübü” adlı mekânda kumar masası kurmaktadırlar. Kumar masasının kurulmasını organize eden Efrayim Bey, masadaki diğer üç büyük patron ile hem poker oynamakta hem de ülke gündemini değerlendirmektedirler. Çizgi dizinin 26 ile 34’üncü kareleri, bu kumar masasında geçmekte ve bu masa, halkın güvendiği birini bankerlik şirketinin başına getirme fikrinin ortaya çıktığı bir masa olmanın da ötesinde bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Zira dizinin 28, 29 ve 30’uncu müteakip karelerinde, kumar oynayan patronların hepsinin hile yapmakta oldukları görülmektedir. Halka mal olmuş bulunan ve ülkenin önde gelen patronlarınının kumar oynamaları bile başlı başına tasvip edilemeyecek bir davranış iken, bütün patronların kumar esnasında hile yapmaya tevessül etmeleri ise etik anlamdaki bir başka olumsuzluğu betimlemektedir.

Resim 3. Kumar masasında bankerlik şirketi kurmaya karara veren patronları ve onların birbirlerine karşı yaptıkları hileleri betimleyen çizim kareleri (Arabacıoğlu, 2011, s. 9)

Meslek ahlakı konusu, erişilebilen yazılı kaynaklar bakımından antik çağlara dayanmaktadır. Meslek ahlakı söz konusu edildiğinde ilk olarak akla tıbbın babası nitelendirmesi yapılan Hippokrates gelmektedir. Hippokrates'in kendi adıyla anılan yeminde, meslek ahlakı ve mesleki değerler ön plana çıkmaktadır. Günümüze ulaşan eserinde "ben hastalıklardan çıkar sağlamam" diyen Hippokrates (2008, s. 37), sözlerine şu şekilde devam etmektedir: "Zenginleşmek, nereden gelirse gelsin her yerden para kazanmak değildir". Hippokrates öldüğünde henüz çocukluk çağlarında olan Aristoteles, meslekte iyi olmayı ve meslek ahlakına sahip bulunmayı, oldukça çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir. Aristoteles'e (2017b, s. 78) göre bir insanın "iyi" olması ve "ayakkabıcı" olması onun "iyi ayakkabıcı" olduğu anlamına gelmemektedir. Aristoteles'in bu yaklaşımı, insanın kişisel özellikleri ile mesleki niteliklerinin, birbirlerinden ayrı kategoriler olduğunu belirterek, aralarında eşölçülemezlik bulunan bu iki ayrı niteliğin, aynı tanımlama altında ifade edilemeyeceği gerçekliğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Aristoteles, söz konusu yaklaşımıyla, kişinin salt "iyi" bir birey olması noktasından hareketle, "iyi bir meslek erbabı" olarak algılanmasının yanlışlığını ifade etmektedir. Aristoteles'in yaklaşımı aynı zamanda, kişinin olumlu davranışlarından yola çıkılarak, bu olumluluğu, diğer yaşamsal alanlara da atfetme hatasına dikkat çeken erken dönem bir anlayış olması bakımından değer taşımaktadır.

Bu makalede incelemeye konu edilen çizgi dizinin başlangıcında dört büyük patron, bankerlik şirketi kurma konusunda mutabakata varmakta ve bu işi ortaklık içerisinde yürütme kararı vermektedirler. Şirketin kurulma mantığı, Rıdvan'ın kişiliğini tanımaya yönelik olarak sergilenen davranışlar, Rıdvan'ı şirketin başına getirmeye yönelik ikna çabalarının tamamı meslek ahlakı ile bağdaşmayan yönler ortaya koymaktadır. Halkın güvenini kazanmaya yönelik olarak yürütülen düzmece haber üretme davranışları ise ayrı bir ahlaki olumsuzluğu gözler önüne sermektedir. Bütün bu kapsamlı, sistemli, örgütlü ve bilinçli çabaların sonucunda halktan toplanan paraların, Efrayim Bey tarafından çalınarak kaçırılması ise yine başka bir ahlaki yozlaşmayı betimlemektedir. Bütün bu anlatımlar ise büyük patronlar arasında verilen sözlere, yapılan anlaşmalara riayet edilmemesi şeklinde ortaya çıkan ve aldatmaya dayalı düzeni hicvetmektedir. Ahlakî dayanaklardan yoksun bulunan söz konusu düzenin, meslek ahlakıyla da bağdaşmamakta olduğu ise kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak *Banker* çizgi dizisi, meslek ahlakına sahip olunmayan her türlü iş yapma sürecinde, çizgi dizide ele alınan türden olumsuzlukların yaşanabileceğini ve oyun içinde oyunların ortaya çıkabileceğini vurgulamakta, okuyucuyu bu anlamda duyarlı ve dikkatli davranmaya davet etmektedir.

Kaynakça

- Altan, M. (2011). *Küresel vicdan*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Altunoğlu, A. ve Keskin U. (2016). "İş Ahlakı", (Ed.) Büyük, K., Profesyonel Yaşamda İmaj ve İtibar Yönetimi, Eskişehir, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Arabacıoğlu, B. (2011). *En kahraman rıdvan "banker"*. İstanbul: Mürekkep Yayınları.
- Aristoteles, 2017a, *Nikomakhos'a etik* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles, 2017b, *Kategoriler-önergeler* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, M. (2001). *İş ve meslek ahlakı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Asutay, H. ve Akol S. (2013). Comic im deutsch und türkischem. *Journal of Human Sciences*, 10, s. 5537-5550.
- Ay, Ü. (2003). *İşletmelerde etik ve sosyal sorumluluk*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Baş, A. (2006). *Eskişehir karikatüristleri albümü*. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yayınları.
- Bayrak, S. (2001). *İş ahlakı ve sosyal sorumluluk*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Cervantes, M. (2012). *Don kişot* (Çev. C. Şimşek). İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Durkheim, E. (1986). *Meslek ahlakı* (Çev. M. Karasan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve din bilinçdışındaki tanrı* (Çev. Z. Taşkın). İstanbul: Say Yayınları.
- Frankl, V. E. (2018). *İnsanın anlam arayışı* (Çev. S. Budak). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Güney, S. (2004). *Açıklamalı yönetim-organizasyon ve örgütsel davranış terimler sözlüğü*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hammerton J. A. ve Mee, A. (2008). *Geçmişten günümüze çığır açan felsefeciler* (Çev. A. Uysal, ve A. Uysal, A). İstanbul: Nokta Kitap.
- Hippokrates, 2008, *Gülmeye ve deliliğe dair*, (Çev. Y. Hersant). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Keskin, U. (2016). Necdet şen'in eserlerinde bireyi ve toplumu baskı altına alan yönetsel uygulamalara yönelik eleştiriler. *Journal of Human Sciences*, 13 (3), s. 5537-5550.
- Kuçuradi, I. ve Taşdelen, D. (Ed.) (2015). *Etik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, A. (1992). Türkiye'de yayınlanan mizah dergileri ve karikatür izleyicisi profili. *Kurgu Dergisi*, 11, s. 169-177.
- Öztürk, A. C. (2012). Bicycle-friendly city in the past and the future in turkey: eskisehir. *World Applied Sciences Journal* 19(11), s. 1568-1574.
- Platon, (2010). *Devlet* (Çev. S. Berker). İstanbul: Athena Yayınları.
- Platon, (2011). *Devlet adamı* (Çev. B. Boran ve M. Karasan). İstanbul. Sosyal Yayınlar.
- Topyıldız, Ö. (1996). *Eskişehir'de karikatür*. Eskişehir: ELTAM A.Ş. Matbaası.
- Torlak, Ö. ve Dalyan F. (2014). *İşletmelerde sosyal sorumluluk ve etik*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tutar, H. (2013). *Konu anlatımı işletme & yönetim terimleri ansiklopedik sözlük*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Pehlivan, İ. (1998). *Yöneltil, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pagem Yayınları.
- Warburton, N. (2017). *Felsefenin kısa tarihi* (Çev. G. Ateşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Zaim, H. (2012). *İş hayatında erdemli insan*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.